

ZAWOŁANI PO IMIENIU

Upamiętnienie Piotra, Franciszka
i Antoniego Domańskich
zamordowanych za pomoc okazaną
Żydom w czasie niemieckiej okupacji

Rzążew, 28 maja 2021

**musimy zatem wiedzieć
policzyć dokładnie
zawołać po imieniu
opatrzyć na drogę**

ZBIGNIEW HERBERT

**człowieka trzeba mierzyć
miarą serca**

JAN PAWEŁ II

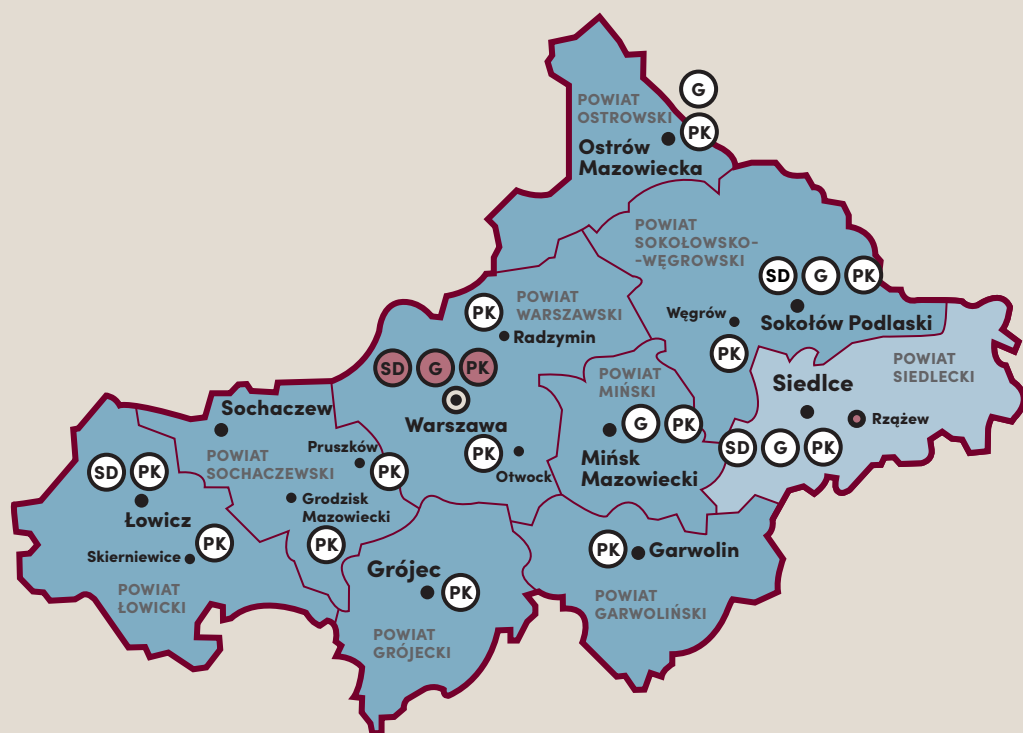
Projekt **Zawołani po imieniu** jest poświęcony osobom narodowości polskiej zamordowanym za niesienie pomocy Żydom w czasie okupacji niemieckiej. Pamięć o tych, którzy wykazali się heroizmem w obliczu niemieckiego terroru, jest pielęgnowana we wspomnieniach rodzin, często jednak historie te nie są znane ogółowi społeczeństwa. Projekt **Zawołani po imieniu**, zainicjowany przez Wiceminister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Magdalenę Gawin, a realizowany przez Instytut Pileckiego, powstał z potrzeby zaznaczenia w przestrzeni publicznej miejsc związanych z pomordowanymi. Instytut Pileckiego podejmuje starania, aby te lokalne doświadczenia stały się częścią powszechnej świadomości historycznej.

Na potrzeby projektu Instytut Pileckiego opracował spójny i czytelny sposób wizualnej identyfikacji miejsc pamięci. Materialnym znakiem upamiętnienia jest tablica z inskrypcją w językach polskim i angielskim, umieszczona na kamieniu. Stanowi on trwały element krajobrazu, upamiętniający bohaterów minionych wydarzeń, stąd też ważną częścią przedsięwzięcia jest współpraca z władzami samorządu terytorialnego i przedstawicielami miejscowej społeczności. W ramach projektu edukatorzy z Instytutu Pileckiego prowadzą w okolicznych szkołach warsztaty poświęcone Polakom ratującym Żydów. Podczas zajęć szczególną uwagę zwracają na lokalną historię i upamiętnione osoby.

Nazwa przedsięwzięcia **Zawołani po imieniu** nawiązuje do wiersza Zbigniewa Herberta *Pan Cogito o potrzebie ścisłości*, w którym poeta wzywa do precyzyjnego oszacowania liczby ofiar „walki z władzą nieludzką”. Instytut Pileckiego rozpoczął swój projekt w Sadownem 24 marca 2019 roku, w Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką. Kamień z tablicą pamiątkową został wówczas odsłonięty przez premiera Mateusza Morawieckiego przed domem Leona, Marianny i Stefana Lubkiewiczów – rodziny piekarzy zastrzelonej przez Niemców 13 stycznia 1943 roku.

Zamierzeniem projektu jest przywołanie osób, których imiona i nazwiska zbyt długo pozostawały niewypowiedziane. Oddając im cześć, przypominamy sobie o najwyższych, uniwersalnych wartościach. Tych, którzy powinni zostać zawołani po imieniu, jest znacznie więcej. Instytut Pileckiego będzie kontynuował swe badania i upamiętniał Polaków zamordowanych za pomoc niesioną Żydom.

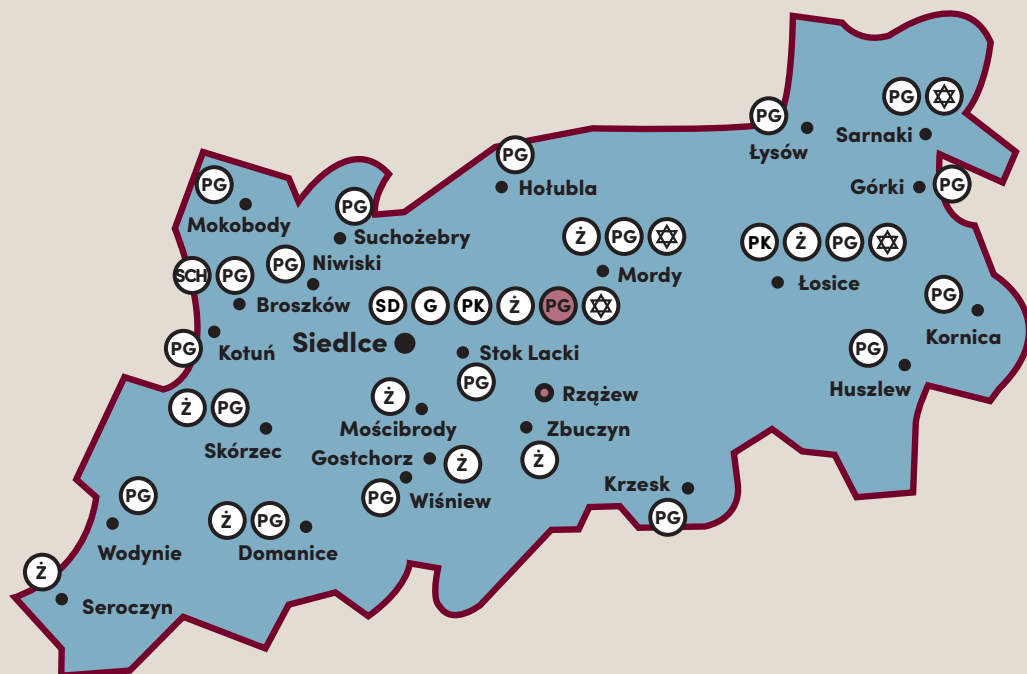
Dystrykt warszawski Generalnego Gubernatorstwa

- SD** siedziba dowódcy SD w dystrykcie warszawskim
- G** siedziba dowódcy Gestapo w dystrykcie warszawskim
- PK** dyrekcja policji kryminalnej w dystrykcie warszawskim (Kripo)

- SD** placówki zewnętrzne SD
- G** placówki zewnętrzne Gestapo
- PK** placówki zewnętrzne policji kryminalnej (Kripo)

Powiat siedlecki

pododdział Schupo

posterunek żandarmerii

siedziba Komendy Powiatowej Policji Granatowej

posterunek policji granatowej

getto

miejsce zdarzeń

Piotr Domański wraz z dwoma synami Franciszkiem i Antonim mieszkali we wsi Rządów niedaleko Zbuczyna. Żona Piotra – Marianna z domu Ługowska – zmarła jeszcze przed wybuchem wojny. Mężczyźni prowadzili duże gospodarstwo rolne, z którego się utrzymywali. Znani byli ze swej pracowitości i życzliwości wobec innych, nigdy nie odmawiali pomocy tym, którzy jej potrzebowali. Antoni był członkiem zarządu miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej.

Gdy Niemcy pod koniec sierpnia 1942 roku rozpoczęli akcję likwidowania gett w Łosicach, Mordach i Siedlcach, wielu Żydów podjęto ucieczkę i poszukiwało kryjówek. Pomimo grożącej kary śmierci Domańscy zdecydowali się pomóc kilku, a może nawet kilkunastu zbiegom, prawdopodobnie z getta w Mordach. W jednej ze swoich stodół, na kolonii wsi Wielgorz, razem z uciekinierami zbudowali podziemny schron, w którym ich ukryli. Pod osłoną nocy dostarczali im żywność. W zamian za pomoc Żydz, przy zachowaniu ostrożności, pomagali w pracach na roli. Ich obecność została jednak zauważona. Po pewnym czasie do Domańskich zaczęły docierać ostrzeżenia, że wzbudzają zainteresowanie niemieckiej żandarmerii. Piotr wielokrotnie namawiał synów, by dla własnego bezpieczeństwa wyjechali z Rządowa. Oni jednak zdecydowali się zostać z siedemdziesięciosześcioletnim ojcem.

8 kwietnia 1943 roku około południa na posesję Domańskich wtargnęli żandarmi. Całą trójkę brutalnie wyprowadzili na podwórko. Według niektórych relacji wraz z Niemcami przyjechał jeden z ukrywanych Żydów, który miał wskazać osoby udzielające mu pomocy. Gdy Domańscy nie przyznali się do zarzutu udzielenia pomocy Żydom, w zemście zostali poddani bestialskiemu torturom. Ich oprawcy w czasie bicia spożywali alkohol. Na polecenie nietrzeźwego już żandarma ojciec i jego synowie resztkami sił biegali wkoło domu. Następnie ledwo przytomnych wywieziono do pobliskiego lasu w Radzikowie-Stopkach i zastrzelono.

Piotra, Franciszka i Antoniego Domańskich pochowano we wspólnej mogile na cmentarzu w Zbuczynie. W dniu pogrzebu Niemcy zabronili rodzinie wstępu do kościoła. Nie wiadomo, jaki los spotkał ratowanych Żydów.

Projekt **Zawołani po imieniu** rozpoczął się w Sądowym 24 marca 2019 roku. Kamień z pamiątkową tablicą został uroczystie odsłonięty w obecności Premiera RP Mateusza Morawieckiego przed domem Leona, Marianny i Stefana Lubkiewiczów – rodziny piekarzy zastrzelonej przez Niemców za pomoc Żydom.

W 2020 r. upamiętnienia w ramach projektu odbyły się w miejscowościach: Sterdyń, Wierzchowisko, Tworki, Marki, Tomaszów Mazowiecki i Stary Lipowiec.

W Sterdyni upamiętniliśmy 11 mieszkańców Paulinowa i Starego Ratyńca, którzy zostali zamordowani za pomoc Żydom ze sterdyńskiego getta. Do wytropienia pomagających Niemcy posłużyli się prowokacją. Zginęli Franciszek Augustyniak, Zygmunt Drgas, Franciszek Kierylak, Ewa Kotowska, Józef Kotowski, Stanisław Kotowski, Marian Nowicki, Stanisław Piwko, Jan Siwiński, Zygmunt Uziębło i Aleksandra Wiktorzak. W Wierzchowisku bracia Eugeniusz i Józef Sowowie odsłanili tablicę upamiętniającą ich rodziców, Franciszkę i Józefa, którzy stracili życie ukrywając 5 lub 7 osób pochodzenia żydowskiego. W Tworkach oddaliśmy hołd Zofii i Bogusławowi Krasuskim. Matka wraz z kilkuletnim synem zostali zastrzeżeni za ukrywanie w piwnicy na ziemniaki sześciu lub siedmiu nieznanymi z imienia i nazwiska Żydów. W Markach odsłaniliśmy kamień poświęcony Mariannie Banaszek oraz jej dzieciom Władysławowi i Stanisławowi, którzy ukrywali u siebie w Pustelniku m.in. małżeństwo Feldszuhów z córką Josimą, wybitną nastoletnią pianistką. Dziewczynka zmarła w kryjówce na zapalenie płuc. Po odkryciu faktu pomocy przez Niemców Marianna Banaszek została zamordowana wraz z dziećmi. Żydom udało się wcześniej opuścić schronienie. W Starym Lipowcu upamiętniliśmy śmierć sześciu mieszkańców Starego Lipowca i Aleksandrowa, którzy znaleźli się w gospodarstwie Kusiaków w momencie niemieckiej obławy za pomoc Żydom. Zginęli Katarzyna Grochowicz, Anastazja, Roman i Franciszek Kusiakowie, Katarzyna Rybak, Jan Zaręba. W Bieczu uczciliśmy pamięć Józefa Pruchniewicza zamordowanego za to, że przez półtora roku w swoim gospodarstwie ukrywał zaprzyjaźnioną rodzinę Blumów.

PRZEMÓWIENIE PREMIERA RP MATEUSZA MORAWIECKIEGO W SADOWNEM, 24 MARCA 2019 ROKU

UROCZYŃSTÓŒ ODŃLONIECIA KAMIENIA „ZAWOŁANEGO PO IMIENIU” JÓZEFA PRUCHNIEWICZA, 23 MARCA 2021 ROKU

Rodziny Polaków uhonorowanych w ramach projektu „Zawołani po imieniu” wystosowały apel o dalsze upamiętnienia osób zamordowanych za udzielanie pomocy Żydom podczas II wojny światowej.

Brok, 24 listopada 2019 r.

List otwarty rodzin „Zawołanych po imieniu”

Przy okazji I zjazdu rodzin „Zawołanych po imieniu”, projektu upamiętniającego Polaków zamordowanych przez Niemców za pomoc Żydom w czasie II wojny światowej, chcemy po raz pierwszy zabrać głos, którego dotychczas nie mieliśmy. W toczącej się dyskusji nad sensem upamiętniania Polaków ratujących Żydom, pomijano dotąd nasze stanowisko – dzieci i wnuków tych, którzy zginęli za ratowanie.

Decyzja naszych rodziców i dziadków była dobrowolna i często spontaniczna. Wynikała z solidarności z prześladowanymi w czasach nienawiści. Zmieniła historię naszych rodzin na pokolenia. Heroiczna postawa naszych przodków została zbrodniczo ukarana, czyniąc nas sierotami – ludźmi brutalnie i gwałtownie pozbawionymi rodziców, dziadków czy rodzeństwa.

My boleśnie poszkodowane rodziny nikomu nie życzymy podobnej traumy. Niemniej postawę naszych przodków uważamy za godną wielkiego szacunku i wyrażamy poparcie dla inicjatywy upamiętniania Polaków, którzy zginęli za ratowanie Żydów, w skali całego kraju.

Wierzmy głęboko, że śmierć naszych rodziców i dziadków nie była daremna, choć w wielu przypadkach nie udało im się nikogo uratować. Dali oni wyraz męskiej postawy chrześcijańskiej. Ich losy są przestrożą przed nienawiścią. Ich przesłanie jest niezwykle ważne dla wspólnot lokalnych, dla Polski, dla Europy i dla świata.

I ZJAZD RODZIN ZAWOŁANYCH PO IMIENIU. BROK, 24 LISTOPADA 2019 ROKU

Dlatego nie wolno odbierać ich czynom heroizmu ani ogłaszać moratoriów na ich upamiętnianie. Dla nas są bohaterami, o których pamięć musi trwać.

Jesteśmy wdzięczni za życzliwość, współczucie i wsparcie okazywane przez lokalne wspólnoty podczas uroczystości upamiętnień. Dzisiaj nie jesteśmy z naszym doświadczeniem sami, pozostawieni swojemu losowi. Doceniamy ideę spotkań rodzin osób zamordowanych, by mogły nieść sobie wzajemnie pomoc i wsparcie.

Z pewnością takich rodzin jak nasze jest więcej. Nie odkładajmy „wołania po imieniu” na inny czas. Wielu z naszych najbliższych nie doczekało tej chwili, a dla najstarszych z nas jest to być może ostatni moment. Wreszcie nasi rodzice i dziadkowie zasłużyli na to. Bo upamiętnia się bohaterów, a nie zdrajców.

Mapa projektu „Zawołani po imieniu”

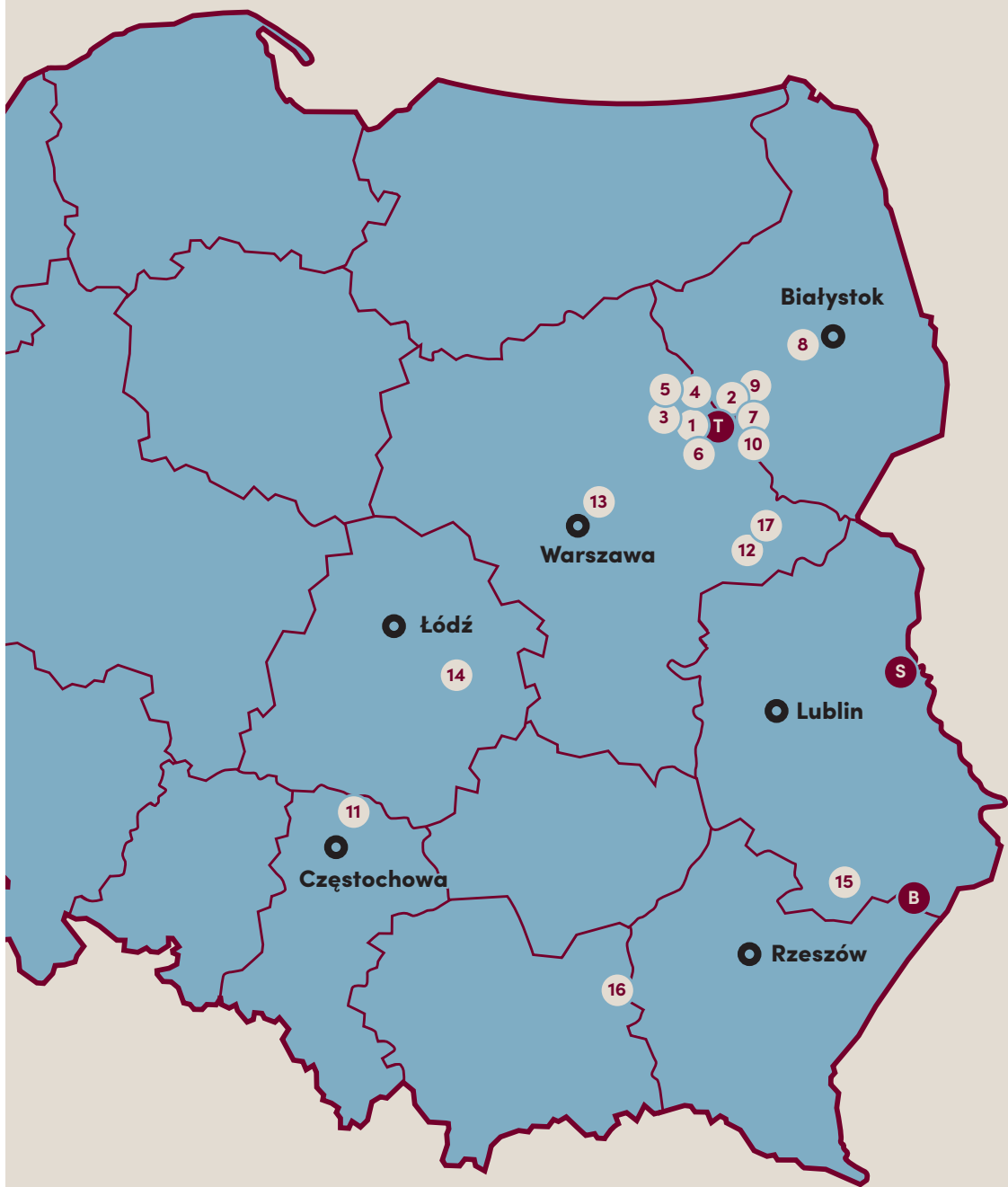
Miejsca upamiętnień 2019–2021

- 1 **24 marca 2019 Sadowne**
Marianna, Leon
i Stefan Lubkiewiczowie
- 2 **16 czerwca 2019 Skłody-Piotrowice**
Aleksandra i Hieronim Skłodowscy
- 3 **9 czerwca 2109 Poręba-Kocęby**
Piotr Leszczyński
Antoni Prusiński
- 4 **29 czerwca 2019 Ostrów Mazowiecka**
Jadwiga Długoborska
- 5 **29 czerwca 2019 Ostrów Mazowiecka**
Lucyna Radziejowska
(miejsce wydarzeń Płatkownica)
- 6 **30 czerwca 2019 Stoczek**
Julianna, Stanisław, Henryk
i Wacław Postkowie
- 7 **22 września 2019 Nur**
Wacław Budziszewski
- 8 **6 października 2019 Waniewo**
Władysława i Stanisław
Krysiewiczowie
- 9 **27 października 2020 Czyżew-Sutki**
Franciszek Andrzejczyk
- 10 **4 czerwca 2020 Sterdyń**
Franciszek Augustyniak, Zygmunt
Drgas, Franciszek Kierylak,

Ewa Kotowska, Józef Kotowski,
Stanisław Kotowski, Marian
Nowicki, Stanisław Piwko, Jan
Siwiński, Zygmunt Uziębło,
Aleksandra Wiktorzak
(miejsca wydarzeń: Paulinów
i Stary Ratyniec)

- 11 **16 czerwca 2020 Wierzchowisko**
Franciszka i Józef Sowowie
- 12 **19 czerwca 2020 Tworki**
Zofia i Feliks Bogusław Krasusczy
- 13 **15 września 2020 Marki**
Marianna, Władysław
i Stanisława Banaszekowie
- 14 **22 września 2020 Tomaszów Mazowiecki**
Karolina Juszczykowska
- 15 **8 października 2020 Stary Lipowiec**
Katarzyna Grochowicz, Anastazja
Kusiak, Roman Kusiak, Franciszek
Kusiak, Katarzyna Rybak, Jan
Zaręba
- 16 **23 marca 2021 Biecz**
Józef Pruchniewicz
- 17 **28 maja 2021 Rzążew**
Piotr, Franciszek i Antoni
Domańscy

-
- T** karny obóz pracy Treblinka I
i obóz zagłady Treblinka II
  - B** obóz zagłady w Bełżcu
  - S** obóz zagłady w Sobiborze

Program uroczystości

12.00

Uroczysta Msza Święta

Kościół Św. Stanisława MB w Zbuczynie

13.30

Odsłonięcie tablicy upamiętniającej Piotra, Franciszka i Antoniego Domańskich

Teren przed kaplicą w Rządzewie

Wykorzystane fotografie pochodzą
ze zbiorów Instytutu Pileckiego

ORGANIZATOR

INSTYTUCJA
NADZORUJĄCA

Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu

PARTNERZY

POWIAT SIEDLECKI

GMINA ZBUCZYN

INICJATORKA PROJEKTU

prof. Magdalena Gawin

Wiceminister Kultury,
Dziedzictwa Narodowego i Sportu